

До спеціалізованої вченної ради Д 41.136.01
Міжнародного гуманітарного університету
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога,
33)

ВІДГУК ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора

Стрельцової Євдокії Джонівни

на дисертаційну роботу

Пилипенка Володимира Пилиповича

на тему: «Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. ХХ століття стало часом становлення міжнародних судових інституцій, що виникли як міжнародні суди за згодою держав, однак в подальшому набували все більшої інституційної незалежності від державної волі. Найяскравішим прикладом такого розвитку є виникнення, становлення та утвердження міжнародного кримінального суду як унікального органу міжнародної кримінальної юрисдикції, покликаною притягати до відповідальності злочинців, діяння яких сколихнули всю світову спільноту, однак які з тих чи інших причин не можуть бути притягнуті до відповідальності у будь-якій державі, або щодо яких спостерігається очевидна потреба до засудження на наддержавному рівні. МКС довів свою здатність судити голів держав, високопосадовців та високорангових генералів за злочинні діяння, вчинені ними з використанням елементів влади, що, здавалося б,

мали надати їм юридичний або фактичний імунітет від кримінального переслідування. Однак, існування Міжнародного кримінального суду доводить, що ніхто не є недоторканим в очах правосуддя, і що держави світу, які поділяють цінності демократії та верховенства права, прагнуть докладати зусиль для притягнення до відповідальності всіх злочинців незалежно від їхнього положення.

Наведені міркування є більш ніж актуальними для України, що зазнала неспровокованої жорстокої агресії з боку ядерної держави та постійного члена Ради Безпеки ООН. Надія, що винні в геноциді, злочинах проти людяності та воєнних злочинах, скоєних під час цієї агресії, відповідатимуть за свої діяння, пов'язана саме з Міжнародним кримінальним судом. Останній, однак, неможна розглядати як «бога з машини» з давньогрецької драми. Він є судом, що працює та виносить рішення у відповідності до певних процедур, за встановленими правилами та згідно із напрацьованою практикою.

Ці правила та практика особливо важливі з урахуванням того, що йдеться про кримінальне судочинство, а злочини про які йдеться повинні бути доведені з використанням стандарту «поза розумним сумнівом». Неможна очікувати, що МКС засудить злочинців сам по собі. Це засудження стане результатом тривалої, наполегливої та кваліфікованої роботи українських юристів та їхніх колег з інших держав, а задля досягнення цього засудження конче необхідне розуміння того як здійснює свою діяльність та як виносить рішення Міжнародний кримінальний суд.

Не менш актуальним є питання про виконання рішень МКС в кримінальних провадженнях. Недостатньо проголошення процедурного рішення або вироку, вони мають бути ефективно впроваджені в життя. Всі наведені міркування зумовлюють гостру потребу в теоретичному осмисленні фундаментальних документів Міжнародного кримінального суду та у всебічному врахуванні його практики в щоденній роботі з притягнення міжнародних злочинців до відповідальності. Отже, обрана

дисертантом тема докторського дослідження відрізняється гострою актуальністю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з тематикою наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий і культурний вимір» на 2016–2020 роки та «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки, плану науково-дослідницької роботи кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» «Міжнародне право в період трансформації міжнародного правопорядку та захист національних інтересів України» на 2016–2020 роки та «Міжнародне право та захист прав людини у цифрову еру» на 2021–2025 роки, а також наукової теми Південного регіонального центру Національної академії правових наук України «Регіональна юридична наука: спадкоємність і модернізація» на 2019–2024 роки та відповідає комплексній темі науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету “Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя”.

Достовірність дисертаційних положень та висновків дисертації.

Достовірність результатів дослідження забезпечена належним рівнем загальнотеоретичного аналізу положень міжнародного права та практики міжнародного кримінального суду, його правової природи та нормативно-правових основ створення та функціонування у контексті здійснення судочинства.

Положення наукової роботи засновано на теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на власних судженнях автора. Дисертантом проаналізовано значний масив нормативно-правових актів міжнародно-універсального, міжнародно-регіонального та національного рівнів, доктринальних наукових праць українських і

зарубіжних учених. Автор, не відкидаючи результатів попередніх наукових напрацювань у відповідній сфері, творчо розвиває їх, відкриваючи нові грані проблеми загальнотеоретичного розуміння концептуальних засад правозахисної діяльності адвокатури.

Характерною рисою дисертаційного дослідження є його чітка теоретико-методологічна спрямованість. Високий ступінь вірогідності й наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідного комплексу принципів наукового пізнання, методологічних підходів, філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Філософсько-світоглядною основою дослідження є принцип плюралізму методологічного інструментарію при виборі методологічних підходів та методів. Ці та інші чинники дозволили дисертанту сформулювати низку важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним першим у вітчизняній юридичній науці комплексним теоретико-правовим дослідженням теоретичних та практичних питань діяльності Міжнародного кримінального суду щодо засудження воєнних злочинів.

1. До основних положень належить, зокрема, авторське бачення складу воєнних злочинів за міжнародним правом та визначення їхньої юридичної природи, під якими розуміється сукупність встановлених джерелами міжнародного кримінального права об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують діяння як воєнний злочин за міжнародним кримінальним правом. Автор докладно обґрунтовує тезу про те, що юридична природа воєнних злочинів є дуалістичною, адже до них, з одного боку, належать злочини, що полягають у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права, спрямовані проти інтересів осіб, що

беруть безпосередню участь у збройних конфліктах, а з іншого боку – серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права, покликано захищати права та інтереси осіб, які безпосередньо участі у збройних конфліктах не беруть;

2. Новаторською виглядає авторська дефініція поняття «воєнний злочин» як серйозного порушення міжнародного гуманітарного права, яке застосовується у збройних конфліктах міжнародного та/або неміжнародного характеру, що тягне за собою індивідуальну кримінальну відповідальність згідно з нормами міжнародного кримінального права. Вбачається, що хоча таке визначення не є розгорнутим, оскільки не вказує на всі суттєві ознаки аналізованих злочинних діянь, однак може бути відправним для їх концептуального розуміння, розмежування з іншими злочинами та використовуватися у цьому контексті в актах міжнародного права;

3. Корисним для подальшого розвитку досліджуваної проблематики виглядає виокремлення двох типів індивідуальної кримінальної відповідальності за воєнні злочини: у межах національної та міжнародної кримінальної юрисдикції та обґрунтування пріоритетного характеру застосування національної кримінальної юрисдикції з можливою включеністю міжнародної кримінальної юрисдикції на засадах компліментарності за обставин небажання або нездатності національних судово-правоохоронних органів переслідувати осіб, які вчинили воєнні злочини; зазначені характерні особливості взаємозв'язку та взаємодії міжнародної та національних правових систем у сфері боротьби з воєнними злочинами.

4. Вбачається доречною пропозиція автора щодо впровадження кримінальної відповідальності за примус громадян, що проживають на тимчасово окупованій території України, до отримання громадянства держави-окупанта та можливості внесення змін до статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, закріпивши у ній такий склад

воєнного злочину, як примус населення окупованої території до отримання громадянства держави-окупанта.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Усі ключові висновки дисертації й основна аргументація, використана для їх обґрунтування, знайшли відображення в 1 одноособовій монографії, 19 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено в МОН України та 3х– у зарубіжних виданнях, а також у 5 тезах на науково-практичних конференціях. Як вбачається з реферату, його зміст відповідає основним положенням дисертації та відображає структуру і наукові результати дослідження. Текст реферату дисертації достатньо відображає її основні положення.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Основні теоретичні положення та висновки дисертації є внеском автора в процес удосконалення вітчизняної правозахисної системи. Основні положення, висновки і рекомендації дослідження можуть бути застосовані у:

у науково-дослідницькій сфері – при підготовці аналітичних матеріалів щодо тенденцій подальшого розвитку інституту воєнних злочинів у сучасному міжнародному праві;

у правотворчій діяльності – у законотворчій діяльності Комітетів Верховної Ради України в контексті удосконалення чинного законодавства України в сфері регламентації воєнних злочинів;

в освітньому процесі – у закладах вищої освіти України при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародне гуманітарне право», «Кримінальне право» та ін., підготовці навчально-методичних матеріалів, проведення лекційних занять та семінарів.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження та зауваження до нього.

Загалом позитивно оцінюючи науково-теоретичну та практичну значущість дисертаційного дослідження В. П. Пилипенка, варто зупинитися на окремих його положеннях, що можуть стати предметом наукової дискусії й потребують уточнення чи додаткового обґрунтування під час захисту

1. При розгляді законодавства і практики України щодо імплементації міжнародного гуманітарного права і положень Римського статуту Міжнародного кримінального права автор, як уявляється, оперує категоріями різного характеру. Міжнародне гуманітарне право є галуззю міжнародного права, а Римський статут Міжнародного кримінального суду є документом. Уявляється, що авторові було б доцільніше розглядати

імплементацію або положень двох різних галузей міжнародного права (міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права), або говорити про імплементацію окремих документів, таких як Римський статут.

2. Викликає певні зауваження відображення у назві роботи її змісту. Так, назва дисертаційного дослідження - «Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії і практики», та водночас викладений в дослідженні матеріал виглядає ширшим охоплюючи, як вже зазначалося, зокрема й питання імплементації міжнародного права, а також діяльності певних інституцій з виконання рішень, таких як слідчий ізолятор Міжнародного кримінального суду. Тож складається враження, що зміст дисертації є ширшим за її назву.

3. Досліджуючи особливості імплементації положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо відповідальності за скоєння злочинів у державах-членах Римського статуту Міжнародного кримінального суду (п.п. 5.2. роботи), автор говорить як про міжнародно-

правові засади та рекомендації щодо імплементації зазначених положень міжнародного права, так і власне про національно-правові акти з імплементації. Уявляється, що було б доцільним дослідити ці два рівні імплементації окремо, що дозволило б надати роботі більшої структурованості.

4. Дисертант у своєму дослідженні розглядає важливий аспект сутності практики Міжнародного кримінального суду, а саме співвідношення міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права (с.с. 53, 282, 329). Він зазначає, що міжнародне гуманітарне право лежить в основі міжнародного кримінального права та зумовило формування його норм. Виглядає так, що дисертант відмовляє міжнародному кримінальному праву у самостійності та фактично ототожнює його з підгалуззю міжнародного кримінального права. Обґрунтованість такого підходу викликає сумніви.

5. Дисертант протягом усього дослідження зводить діяльність Міжнародного кримінального суду суто до кримінально-правової сфери. Натомість, на нашу думку, роль МКС не вичерпується цим, а є також превентивною та правоформуючою для міжнародного права та законодавства окремих держав. Предметом подальших досліджень могли б стати ці функції Міжнародного кримінального суду.

Утім, викладені зауваження не впливають принципово на високу оцінку дисертаційного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертація В.П. Пилипенка є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Вона містить розв'язання важливої юридико-наукової проблеми: концептуалізації поняття воєнного злочину в теорії права та

практиці Міжнародного кримінального суду. Сформульовані автором висновки є значним внеском у розвиток вітчизняної теорії права.

Таким чином, дисертація на тему «Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики» виконана на належному науково-теоретичному рівні та вимогам відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право» та вимогам: Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261; Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197; Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації; Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2021 року № 1359, а її автор Пилипенко Володимир Пилипович заслуговує на присудження наукового ступеню доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – «Міжнародне право».

Опонент:

завідувач кафедри загальноправових
дисциплін та міжнародного права
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова
доктор юридичних наук, професор
заслужений працівник освіти України

Євдокія СТРЕЛЬЦОВА

« 16 » лютого 2024 року

Підпис громад.	<i>Євдокія Стрельцова</i>
посада	<i>зав. кафедри</i>
ЗАВІРЯЮ:	
Проректор ОНУ імені І. І. Мечникова	
	<i>М</i> Запороженко О. В.